

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, доцента
Могилової Марини Михайлівни
на дисертацію Качана Дмитра Анатолійовича
на тему
«Відтворення матеріально-технічної бази
сільськогосподарських підприємств»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та опублікованими працями Качана Дмитра Анатолійовича дає підстави для представлення розгорнутої характеристики основних результатів дисертаційного дослідження.

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Сучасний етап соціально-економічного розвитку передових країн світу характеризується високотехнологічним аграрним виробництвом, яке в контексті Цілей сталого розвитку має відповідати завданням економічного, соціального і екологічного векторів. Вирішення цих завдань передбачає формування збалансованої матеріально-технічної бази з відповідними параметрами відтворення кожної її складової. Своєчасне оновлення основних і оборотних засобів диверсифікаційного та інноваційного спрямування, збереження й відтворення родючості ґрунту гарантують стійкий економічний розвиток підприємств у відповідності до вимог екологічності і соціальної орієнтованості. Для сільськогосподарських підприємств значимість кількісних та якісних параметрів матеріально-технічної бази і необхідної моделі її відтворення посилюється через вплив природно-кліматичних факторів й особливий спільний режим відтворення у галузі.

Враховуючи мінливість зовнішнього середовища економічної діяльності, циклічність і динамічність відтворювальних процесів,

інституційні зміни в аграрній сфері України та накопичені проблеми в галузевій матеріально-технічній базі, постає нагальна потреба у комплексній науковій оцінці параметрів і тенденцій відтворення засобів виробництва, обґрунтуванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення їх відтворення у сільськогосподарських підприємствах.

Зважаючи на вище викладені аргументи, дисертаційна робота Качана Д. А. на тему «Відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» відзначається актуальністю і відповідністю потребам сьогодення.

Проведене дисертаційне дослідження відповідає сучасним напрямкам економічної науки та безпосередньо пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт, що проводилися в Білоцерківському національному аграрному університеті: «Організаційно-економічний механізм відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства» (номер державної реєстрації 0115U005329) та «Ефективність формування та використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» (номер державної реєстрації 0115U005330). У межах цих тем автором обґрунтовано складові організаційно-економічного та фінансового забезпечення процесу відтворення МТБ сільськогосподарських підприємств, інструменти запровадження системи ресурсозбереження аграрними формуваннями, доведено необхідність запровадження екологічнобезпечних технологій.

2. Ступінь обґрунтованості наукових досліджень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та наукова новизна

Основні теоретичні положення, методичні підходи, оцінки, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Д. А. Качана є науково обґрунтованими та достовірними, що забезпечується глибоким вивченням вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з їх критичною оцінкою, логічністю теоретичних викладок, застосуванням широкого арсеналу відповідних загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, опрацюванням значного масиву економіко-статистичної інформації в цілому

по сільськогосподарських підприємствах України та безпосередньо 53-х підприємствах Черкаської області.

Обґрунтованість та достовірність результатів дисертаційної роботи Д. А. Качана підтверджується апробацією та позитивною оцінкою її положень на 11 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями у фахових та інших виданнях, впровадженням результатів дослідження у господарську практику сільськогосподарських підприємств, використанням у навчальному процесі.

Наукові положення та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Наукова новизна дисертаційної роботи Качана Д.А. полягає в розвитку теоретичних і методичних положень щодо організаційно-економічного забезпечення розширеного відтворення елементів МТБ сільськогосподарських підприємств. Найбільш вагомими результатами, що характеризують новизну і розкривають повноту та зміст дисертаційного дослідження є:

- запропонований науковий підхід щодо відтворення земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах, який ґрунтується на комплексі організаційно-економічних інструментів соціально-відповідального ведення господарської діяльності (п. 3.3);

- удосконалений методичний інструментарій оцінювання ефективності використання елементів МТБ на основі розрахунку переоціненої та справедливої вартості основних засобів і біологічних активів, включення витрат по страхуванню до первісної вартості запасів з метою покращення інформаційного забезпечення оперативного управління їх використанням (п. 1.3);

- науково-обґрунтовані організаційно-економічні умови забезпечення розширеного відтворення елементів МТБ сільськогосподарських підприємств, які включають запровадження логістичних підходів матеріально-технічного постачання, створення кооперативних машинно-технологічних станцій, удосконалення системи агролізингу та інші (п. 3.2);

- уточнені підходи для оцінювання відтворення елементів МТБ (п. 1.3, 2.2 і 2.3);

- систематизовані фактори відтворення складових МТБ сільськогосподарських підприємств з оцінкою векторів та ступеня їх впливу на відтворювальні параметри (п. 1.2).

3. Зміст та завершеність дисертації

У дисертації шляхом системного підходу поглиблено теоретико-методичні засади відтворення, здійснено оцінку стану, використання і відтворення різних складових МТБ сільськогосподарських підприємств та обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення параметрів відтворення матеріально-технічної бази.

У першому розділі дисертації автором обґрунтовано теоретичні основи відтворення в сільському господарстві, визначено складові матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та фактори їх відтворення, узагальнено та систематизовано методичні підходи до оцінки процесів відтворення у сільськогосподарських підприємствах.

Дисертантом відтворення у сільському господарстві розглядається як складова суспільного відтворення з підпорядкуванням дії загальних економічних законів і водночас крізь призму специфічних особливостей галузі (п. 1.1). Уточнено і систематизовано складові матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та фактори, що впливають на їх відтворення (п. 1.2). Сформовано систему показників оцінювання параметрів відтворення, як інформаційної основи обґрунтування форми відтворення елементів МТБ з використанням запропонованого автором алгоритму (п. 1.3).

У другому розділі дослідником здійснено ретроспективний аналіз та оцінку сучасного стану відтворення різних складових матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Досліджено позитивні та негативні організаційно-економічні умови діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. Наголошується, що при сприятливих природних умовах і унікальних земельних ресурсах негативний вплив на відтворення

мають деструктивні зміни аграрного виробництва, проблеми кадрового забезпечення, сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції (п. 2.1). Здійснено аналіз тенденцій та параметрів відтворення складових МТБ сільськогосподарських підприємств, зокрема будівель та споруд, машин і обладнання, земельних угідь, біологічних активів, різних видів оборотних засобів (п. 2.2). В п. 2.3 з використанням відповідних показників проведено оцінку ефективності використання основних засобів, виробничих запасів та земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. Доведено, що основним чинником розширеного відтворення елементів матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є прибутковість виробничої діяльності, оскільки переважно фінансування відтворення здійснюється за рахунок власних ресурсів.

У третьому розділі дисертації автором обґрунтовано основні напрями покращення параметрів відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

З метою підвищення обґрунтованості управлінських рішень щодо забезпечення необхідних параметрів відтворення матеріально-технічної бази розроблено пропозиції з удосконалення інформаційного забезпечення менеджменту, зокрема щодо удосконалення методичних підходів коригування вартості необоротних активів в часі, оцінки запасів в умовах інфляції, оцінки вартості сільськогосподарських угідь і біологічних активів (п. 3.1). За матеріалами обліку та звітності сільськогосподарських підприємств Черкаської області встановлено вищий ефект від використання у виробничому процесі капіталу порівняно із працею, і як наслідок орієнтація цих господарств на розширений тип відтворення складових матеріально-технічної бази.

Дослідником обґрунтовані критерії типів відтворення у сільськогосподарських підприємствах, з використанням яких проведена оцінка типів відтворення у досліджуваній вибірці господарств. Для забезпечення необхідного типу відтворення обґрунтовано модель системи

управління матеріально-технічним постачанням сільгосп підприємства, пропозиції щодо створення машинно-технологічних станцій (МТС) на кооперативних засадах, пропозиції щодо активізації застосування різних фінансових інструментів (аграрних розписок, лізингу) для залучення ресурсів у забезпечення відтворення (п. 3.2).

Зважаючи на специфічність земельних ресурсів, як фактора виробництва, і відповідно особливості їх відтворення, в п. 3.3 розроблено комплекс організаційно-економічних інструментів відтворення земельних ресурсів в контексті соціально-відповідального ведення діяльності, зокрема щодо передачі земель в управління ОТГ, визначення розміру земельного податку й орендної плати, створення спецфонду, мотивації до внесення органічних добрив, розвитку органічного виробництва.

Дисертаційна робота являє собою комплексне, цілком завершене наукове дослідження, виконане на необхідному науковому рівні.

4. Значення наукових положень і висновків дисертації для науки та практики, рекомендації щодо їх використання

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає у поглибленні сутності відтворювального процесу у сільському господарстві, який з одного боку, являє собою підсистему суспільного відтворення, а з іншого – інтегрує одиничні відтворювальні процеси на рівні сільськогосподарських підприємств. Важливе значення має запропонована дослідником комплексна система показників оцінювання відтворення МТБ у сільськогосподарських підприємствах за різними складовими матеріально-технічної бази в залежності від їх специфіки.

Наукові результати дисертаційного дослідження створюють необхідне теоретичне підґрунтя для визначення основних засад удосконалення процесу відтворення та забезпечення необхідних параметрів відтворення відповідно до вимог часу.

Прикладне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції доведені до рівня конкретних рекомендацій. Це

підтверджується документально засвідченими фактами впровадження пропозицій здобувача. Зокрема наявні довідки і акти, видані Качану Д.А.: Департаментом агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації щодо запропонованого алгоритму розрахунку прогностичних показників потреби сільськогосподарських підприємств у матеріально-технічних ресурсах (довідка № 02-02.3-1/1361 від 19.07.2018 р.); ТОВ «Мрія» Білоцерківського району Київської області (довідка № 25 від 18.01.2019 р.) про використання методики обґрунтування організаційно-економічних заходів з відтворення родючості ґрунту та розрахунку порівняльної економічної ефективності використання ресурсозберігаючих технологій; ТОВ «Пилипчанське» Білоцерківського району Київської області (довідка № 88 від 22.01.2019 р.) щодо створення системи управління матеріально-технічним постачанням підприємства на принципах логістики.

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені в освітній процес Білоцерківського національного аграрного університету при викладанні дисциплін: «Інвестування», «Інвестиційний менеджмент» та «Економіка підприємств» для студентів економічних спеціальностей (акт № 01-12/76 від 01.02.2019 р.).

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Результати наукових досліджень Качана Д.А. повною мірою опубліковані в наукових виданнях. Основні теоретико-методичні та прикладні положення дисертаційної роботи відображені у 21 науковій публікації, у тому числі 10 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті в іноземних наукових виданнях, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях та 2 публікації в колективних монографіях. Обсяг авторської частини публікацій становить 12,29 ум. д.а.

6. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

Позитивно оцінюючи результати дослідження, необхідно висловити окремі зауваження:

1. В п. 3.1 автором розроблені пропозиції з удосконалення методичних підходів до оцінювання відтворення матеріально-технічної бази, враховуючи довгостроковість відтворення необоротних активів з наявними інфляційними процесами в цей період. Однак, при оцінці параметрів відтворення основних засобів в розділі 2, зокрема рівнів оновлення, вибуття та списання, дослідником до уваги не взято фактор зростання цін на засоби виробництва, що позначається на певній невідповідності вартості придбаних та наявних основних засобів. Логічно аналіз відтворення основних засобів відповідно до наявних інфляційних процесів здійснювати із застосуванням коригування вартості основних засобів в часі, зумовлене зміною цін на них.

2. Автором здійснена систематизація чинників відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств (природні, техніко-технологічні, організаційно-економічні і політико-правові). Зважаючи на значимість інституційного середовища у будь-яких економічних процесах, мало б сенс приділити увагу не лише формальним інституціям (нормативно-правовим), а й неформальним, таким як рівень корупції, ступінь дотримання норм законодавства та умов контрактів між контрагентами аграрного бізнесу, тощо.

3. Дослідник справедливо наголошує на наявності проблеми сезонного накопичення товарно-матеріальних цінностей в сільськогосподарських підприємствах (підрозділ 2.2). В зв'язку з цим, вважаємо за доцільне більш детально розрити процес формування виробничих запасів, а також роль нормативів витрат товарно-матеріальних цінностей у технологічному процесі виробництва сільськогосподарської продукції.

4. В підрозділі 2.2 автор зазначає про відсутність передумов відтворення довгострокових біологічних активів в скотарстві за рахунок

власних джерел. В розвиток вирішення проблеми фінансового забезпечення відтворення довгострокових біологічних активів доцільно у дослідженні звернути увагу на роль і місце держави у фінансуванні заходів, спрямованих на відтворення поголів'я основного стада в молочному та м'ясному скотарстві.

5. Для вирішення проблеми недостатнього рівня технічного забезпечення господарств корпоративного сектору аграрної економіки автор в підрозділі 3.2 пропонує формування машинно-технологічних станцій на засадах кооперації щодо використання сільськогосподарської техніки. В підтвердження даної пропозиції дисертанту слід було здійснити відповідний розрахунок економічного ефекту від кооперації.

Наведені зауваження до дисертаційного дослідження принципово не впливають на наукову та практичну цінність одержаних автором результатів і не знижують в цілому позитивної оцінки роботи.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За змістом і оформленням дисертація Качана Д.А. на тему «Відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» відповідає вимогам пп. 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами). Зміст опублікованих наукових праць здобувача та автореферату достатньо повно відображають основні положення дисертації. Автореферат є ідентичним щодо основних положень дисертації. Дисертаційна робота Качана Д.А. на тему «Відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові, науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання – поглиблює теоретико-методичні засади, узагальнює практичний досвід та обгрунтовує пропозиції щодо удосконалення відтворення матеріально-технічної бази в сільськогосподарських підприємствах.

Загальний висновок.

В цілому дисертаційна робота Качана Д.А. на тему «Відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема пп. 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Качан Дмитро Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, доцент,
завідувач відділу соціально-економічного
розвитку сільських територій
ННЦ «Інститут аграрної економіки»**

М. М. Моголова

Підпис засвідчую:

**зав. відділу наукових кадрів,
аспірантури і спецради
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН**

Масуренко С. В.